

Folklorşünas alim Əli Şamilin "Qaşqaylar və onların folkloru" kitabını oxuculara təqdim edir

əvvəli ötən saylarımızda

Əminin dediyinə görə, Gülistani-irəm Səlcuqlular dövrü Şirazda salınmış bağlardan günümüzə gəlib çatandır. Gülistani-irəm daha çox yeniyetmə və gənclər dəstə-dəstə gəlirlər. Geyimlərindən, danışlarından aydın görünür ki, yerli turistlərdir. Xaricilər burada az-az gözə deyir. Şair Əvəzullah Səfərinin verdiyi bilgiyə görə, İrəm bağı Qaşqay xanlarının sarayıdır. Canıxan dönməndən bu bağ-saray Qaşqay elxanlarının olub. İslamda mülk toxunulmaz olsa da, İrəm bağı iki dəfə Qaşqay elxanlarının əlindən çıxıb.

Bir dəfə Mətulı xan dönməndən sonra şirazlı Bəsirəlmülk ailəsi bu bağı ələ keçirib. İsmayıl xan Sövlətüddövlə güclənəndə bağı yenidən alır və orada yaşayır. Hökumət qüvvələri ilə Qaşqay elxanları arasında baş verən Simurun savaşıdan sonra Pəhləvilər binanı müsadirə etdilər. Bu dəfə də bağ Şiraz feodallarından və hakimiyyətə yaxınlığı ilə seçilən Qəvamimülklərin əlinə keçir. Lakin Xosrov xan bağı yenidən pul ilə alır. İran İslam İnqilabının ilk illərində Xosrov güllələndikdən sonra bağ hökumətin əlinə keçir. Sonra da muzeyə çevrilir. 33 Qərübəmə gələn o oldu ki, başqa muzeylərdə bina sahibi haqqında geniş bilgi verildiyi halda, İrəm bağının və oradakı sarayın sahibi olan Qaşqay elxanları haqqında demək olar ki, ciddi bir bilgi verilmir. Əmin bəylə Qaşqay xanlarının sarayında Sədi və Hafizlə bağlı az bildiyimiz məsələlər Şiraza gələnlərin ən çox getdikləri yerlər sırasında Hafiz və Sədi Şirazilərin türbələri durur. Hər iki türbə şəhərin köhnə məhəllələrində yerləşsə də, bir-birindən xeyli aralıdadır. Biz də hər iki məqbərə kompleksinə getdik. Gediş-gəlişin çətin və yorucu olduğu bir dövrdə Azərbaycanla Şiraz arasında six əlaqənin olduğuna dair xeyli faktla rastlaşdıq. Sədi Şirazinin türbəsini ziyarət edərkən Cəfər bəy şair haqqında xeyli bilgi verdi. Əsasən "Gülüstən" və "Büstan" əsərlərinin müəllifi kimi tanınan, kitabları Azərbaycan mədrəsələrinin məktəb adlandırılan birinci mərhələsində tədris vəsaiti kimi istifadə edilən Sədi haqqında ensiklopediyalarda, kitablarda, dərgilərdə çox yazılıb, haqqında sənədi filmlər çəkilib. Ona görə də, mən şair haqqında geniş bilgi verməyib, Azərbaycan oxucusunun diqqətindən kənar qalan məsələlərdən söz açmağa çalışacağam. 34 Şəkildə soldan Sami Sərdarimilli, Əli Şamil, Nürəddin Parılı Şeyx Müsləhəddin hörmət əlaməti olaraq bölgənin hakimi Səəd Zənginin oğlunun adını özünə ləqəb götürüb. Salqur Türklərindən olan

Səəd Zəngi oğlu Atabəylər dövründə Fars əyalətinin hakimi olub. Atabəylərin buradakı hakimiyyəti təxminən 140 ilə yaxın, yəni 543-684-ci (miladi 1149-1285) illəri əhatə edir. Atabəylik Səlcuqların dövründə təşkil edilmiş bir idarəetmə sistemi idi. Atabəylər zamanında Fars əyaləti xeyli abadlaşmış, kəhrizlər, su quyuları qazılmış, karvansaralar tikilmiş, ticarət, əkinçilik, heyvandarlıq inkişaf etmişdir. İstər Səədin, istərsə onun oğlu Əbubəkirin zamanında Fars əyalətində dinc-

ölümündən öncə tərk edib. 36 Sami Sərdarimilli bir az fikrə getdi. Dedi ki, indiyədək belə bir söhbət eşitməmişəm. Hotele dönəndə Hafizi əzbər bilən, onun şeirləri haqqında yazılanları diqqətlə oxuyan tanışlarımdan xəbər alırdım. Belə bir fakt olsa bizim üçün də qürurverici olar. Hafiz Şirazinin türbəsi önündə Hotelde Sami bəy bir neçə dostuna zəng vurdu. Onlar dedilər ki, Hafiz "Divanı"nda 20 misrada türk sözü işlədilib. Onun da çoxu, yağmaçı, çapovul, talaqçı anlamındadır. Bir dəfə İmadəddin adını çəkib. O da İmadəddin Nə-

li tacir qapını yenidən tikdirib. Maşınların sayı artandan, gediş-gəliş çoxaldandan sonra yolu genişləndirmək lazım gəlib. Qapıdan 10-15 metr aralıda yeni dördşəridli yol çəkilib və qapı bir bəzək elementi kimi saxlanaraq ətrafı abadlaşdırılıb. Qapının yanındakı dağda son illər xeyli abadlıq işləri aparılıb və ora turistik bir məkana çevrilib.

Əminin dediyinə görə, Gülistani-irəm Səlcuqlular dövrü Şirazda salınmış bağlardan günümüzə gəlib çatandır. Gülistani-irəm daha çox yeniyetmə və gənclər dəstə-dəstə

pleksinə getdik. Gediş-gəlişin çətin və yorucu olduğu bir dövrdə Azərbaycanla Şiraz arasında six əlaqənin olduğuna dair xeyli faktla rastlaşdıq. Sədi Şirazinin türbəsini ziyarət edərkən Cəfər bəy şair haqqında xeyli bilgi verdi. Əsasən "Gülüstən" və "Büstan" əsərlərinin müəllifi kimi tanınan, kitabları Azərbaycan mədrəsələrinin məktəb adlandırılan birinci mərhələsində tədris vəsaiti kimi istifadə edilən Sədi haqqında ensiklopediyalarda, kitablarda, dərgilərdə çox yazılıb, haqqında sənədi filmlər çəkilib. Ona

Qaşqaylar və onların folkloru

lik, əmin-35 amanlıq olub. Buna görə də, Səədi Atabəylər dövrünü tərifləyərkən yazır: "Bizim ən xoş günlərimiz altı yüz əlli altıncı ildə idi". Miladi 1265-ci ildə Hülaki xanın oğlu Mengü Teymur Fars əyalətinin atabəyi, Salqurların son hökmdarı Abış xatunla evlənilib bölgəni Elxanilər hökumətinin bir parçasına çevirsə də, Şiraz və ətraf bölgələrdə inkişaf dayanmadı. Buna görə də, elm və mədəniyyət xadimləri Şiraza gələrək burada Atabəylər sarayına sığınmış, yaradıcılıqlarını burada davam etdirmişlər. Çingiz xanın nəslindən olan Hülakü xan bölgəyə hakim təyin ediləndə Monqollardan asılı olan əksər şahlar, hökmdarlar, o cümlədən Fars əyalətinin atabəyi Əbubəkir Səəd oğlu Səmərqəndə gedərək şəhər yaxınlığında Hülaki xanı təntənə ilə qarşılamışlar. Səədinin türbəsi yanındakı kəhrizdə, ətrafındakı keçmiş bağların qalıqlarından aydın görünür ki, Türk hökmdarları Fars şairi Səədinin firəvan yaşaması, yazıb-yaratması üçün lazımı şərait yaratmışlar. O, şeirlərində dəfələrlə Ərdəbildən söz açmış, 10-dan artıq misrasında türk sözü işlətməmiş ki, bu da xalq anlamında deyil, əsasən gözəl anlamındadır. Sami Sərdarimilli tibb sahəsində çalışsa da öz üzərində işləyən, dünyagörüşünü artıran, tarix, ədəbiyyat, etnoqrafiya haqqında yazıları Farsca ilə oxuyan və təbliğ edən aydınlardandı. İkinci dəfə Hafizin türbəsində olarkən söhbət zamanı dedim ki, Azərbaycanın istedadlı Nəsimişünası Səədət Şixiyevanın bir yazısında oxumuşam ki, şairin Hafiz Şirazi ilə tanışlığı olub. Səədət xanım yazır ki, İmadəddin Nəsiminin gəncliyində Şirazda olub, Hafizlə görüşüb. Fikrini əsaslandırmaq üçün də İmadəddin Nəsiminin Hafizə yazdığı Farsca şeirindəki "Biz də sənə kimi mücərrədlik küçəsində təcridlik" misrasına nümunə göstərir. Səədət Şixiyeva yazır ki, Hafiz Şirazinin qəzəllərinin birində "Şirazdan gedən Nəsimiyə deyin, qayıdıb gəlsin" misrası var. Hafiz Şirazi 1389-cu ildə dünyadan köcüb. Deməli, İmadəddin Nəsimi Şirazda 1389-cu ilədək olub və şəhəri də Hafizin

simi deyil, həmin dövrdə hökmdar olmuş Şah Şeyx Əbu İshaqın vəziri olmuş İmadəddin Mahmuddur. "Divanı"da 8 yerdə nəsimi sözü işlədib. Bu da ad mənasında deyil. Nəsimi-əsiminti, meh anlamındadır. "Divanı"da İmadəddin Nəsiminin gəncliyində Şirazda olması, Hafizin onu geri Şiraza dəvət etməsi haqqında əl tutarlı faktlar yoxdur. Lakin şeirlərindən aydın olur ki, onun yaşadığı dövrdə Şirazda Türklər varmış və nüfuz sahibi imişlər. Elə buna görə də Hafiz yazır: 37 Əgər an Torke Şirazi be dast arəd dele mara Be xale hendoyəş Səmərqənd o Boxara. (Tərcüməsi: Əgər o Şirazlı Türk mənim ürəyimi ələ gətirsə, O üzündəki Hindistan xalına Səmərqənd ilə Buxaranı ona bağışlayaram) Sami bəydən xahiş etdim ki, Hafizşünasların diqqətinə bu mövzunu çatdırın. Belkə indiyədək gözlərdən qaçıb. Nəsiminin Hafizlə tanışlıqları, görüşləri haqqında yeni sənətlər tapa bildilər. Şirazda olduğumuz günlərdə Sədi Şirazinin, Hafiz Şirazinin türbələrinə getməklə kifayətlənmədik, Baba Kuhninin qəbrini ziyarət etdik, şəhərin İsfahan çıxışında tikilmiş Quran qapısının altından da keçdik. Quran qapısı Keçmişdə Şiraz şəhərinə giriş 6 qapıdan olub. İndi onlardan yalnız biri - Allahu Əkbər boğazındakı Quran qapısı qalıb. İsfahan yolu üzərindəki giriş qapısını İzzəduddövlə Deyləmi (hakimiyyəti 966-978) tikdirib. Təbiətin vurdugu zərərdən və baxımsızlıqdan qapı dağılıb. Neçə dəfə təmir ediləndə, onu təmir etdirənlər və ustalar haqqındakı bilgi günümüzədək gəlib çatmayıb. Bilinəndür ki, qapını Kərim xan Zənd (1705-1779) təmir etdirərkən üstündə iki kiçik otaq da tikdirib. O, otaqlara gözəl xət ilə yazılmış Quranlar qoydurub. Beləcə, şəhərdən çıxanlar və şəhərə gələnlər bu müqəddəs kitabın altından keçiblər. Hər ayın başında şəhər əhalisi Quranın altından keçmək üçün buraya gələr, qapıdan keçər, bir az dincəldikdən sonra geri dönərmiş. Beləliklə, şəhərə giriş qapısının ətrafı həm də bir gezinti, istirahət yerinə çevrilmiş. Sonralar Rza xanın göstərişi ilə qapı sökülüb. Oradakı Quranlar da Parisə aparılıb. Hüseyin İlqar ad-

gəlirlər. Geyimlərindən, danışlarından aydın görünür ki, yerli turistlərdir. Xaricilər burada az-az gözə deyir. Şair Əvəzullah Səfərinin verdiyi bilgiyə görə, İrəm bağı Qaşqay xanlarının sarayıdır. Canıxan dönməndən bu bağ-saray Qaşqay elxanlarının olub. İslamda mülk toxunulmaz olsa da, İrəm bağı iki dəfə Qaşqay elxanlarının əlindən çıxıb. Bir dəfə Mətulı xan dönməndən sonra şirazlı Bəsirəlmülk ailəsi bu bağı ələ keçirib. İsmayıl xan Sövlətüddövlə güclənəndə bağı yenidən alır və orada yaşayır. Hökumət qüvvələri ilə Qaşqay elxanları arasında baş verən Simurun savaşıdan sonra Pəhləvilər binanı müsadirə etdilər. Bu dəfə də bağ Şiraz feodallarından və hakimiyyətə yaxınlığı ilə seçilən Qəvamimülklərin əlinə keçir. Lakin Xosrov xan bağı yenidən pul ilə alır. İran İslam İnqilabının ilk illərində Xosrov güllələndikdən sonra bağ hökumətin əlinə keçir. Sonra da muzeyə çevrilir. 33 Qərübəmə gələn o oldu ki, başqa muzeylərdə bina sahibi haqqında geniş bilgi verildiyi halda, İrəm bağının və oradakı sarayın sahibi olan Qaşqay elxanları haqqında demək olar ki, ciddi bir bilgi verilmir. Əmin bəylə Qaşqay xanlarının sarayında Sədi və Hafizlə bağlı az bildiyimiz məsələlər Şiraza gələnlərin ən çox getdikləri yerlər sırasında Hafiz və Sədi Şirazilərin türbələri durur. Hər iki türbə şəhərin köhnə məhəllələrində yerləşsə də, bir-birindən xeyli aralıdadır. Biz də hər iki məqbərə kom-

göre də, mən şair haqqında geniş bilgi verməyib, Azərbaycan oxucusunun diqqətindən kənar qalan məsələlərdən söz açmağa çalışacağam. 34 Şəkildə soldan Sami Sərdarimilli, Əli Şamil, Nürəddin Parılı Şeyx Müsləhəddin hörmət əlaməti olaraq bölgənin hakimi Səəd Zənginin oğlunun adını özünə ləqəb götürüb. Salqur Türklərindən olan Səəd Zəngi oğlu Atabəylər dövründə Fars əyalətinin hakimi olub. Atabəylərin buradakı hakimiyyəti təxminən 140 ilə yaxın, yəni 543-684-ci (miladi 1149-1285) illəri əhatə edir. Atabəylik Səlcuqların dövründə təşkil edilmiş bir idarəetmə sistemi idi. Atabəylər zamanında Fars əyaləti xeyli abadlaşmış, kəhrizlər, su quyuları qazılmış, karvansaralar tikilmiş, ticarət, əkinçilik, heyvandarlıq inkişaf etmişdir. İstər Səədin, istərsə onun oğlu Əbubəkirin zamanında Fars əyalətində dinclik, əmin-35 amanlıq olub. Buna görə də, Səədi Atabəylər dövrünü tərifləyərkən yazır: "Bizim ən xoş günlərimiz altı yüz əlli altıncı ildə idi". Miladi 1265-ci ildə Hülaki xanın oğlu Mengü Teymur Fars əyalətinin atabəyi, Salqurların son hökmdarı Abış xatunla evlənilib bölgəni Elxanilər hökumətinin bir parçasına çevirsə də, Şiraz və ətraf bölgələrdə inkişaf dayanmadı. Buna görə də, elm və mədəniyyət xadimləri Şiraza gələrək burada Atabəylər sarayına sığınmış, yaradıcılıqlarını burada davam etdirmişlər.

ardı var...